

PB-PP
BELGIE(N)-BELGIQUE

Sint-Guthago Tijdingen

Maandelijks ledenblad van de
Geschied- en Heemkundige Kring

Sint-Guthago

Nr. 558

P209467

juni 2024

Lidmaatschapsbijdrage België : 25 euro op rekening : IBAN BE82 8601 0615 5768;
BIC code: SPAABE22 (Centea). Lidmaatschapsbijdrage buitenland : 30 euro.
Uitgever : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke-Heist
Postkantoor van afgifte: 8300 Knokke-Heist 1

Geschied- en Heemkundige Kring Sint-Guthago

Werkgebied : de Zwinstreek

Lid van Heemkunde West-Vlaanderen vzw

Maatschappelijke zetel : Fons Theerens, Jan Devischstraat 109,
8300 Knokke-Heist

Correspondentieadres : Caroline Terryn, Kasteelstraat 69, 8340 Moerkerke

Het Bestuur :

Erevoorzitters :

François baron van der Elst, Spegelsweg 2, 8340 Oostkerke

Voorzitster :

Caroline Terryn, Kasteelstraat 69, 8340 Moerkerke, tel 050 500651

caroline.terryn@telenet.be

Secretaris :

Fons Theerens*, Jan Devischstraat 109, 8300 Knokke, tel (050) 625309

fons.theerens@knokke-heist.eu

Penningmeesteres :

Nicole Vanden Weghe, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

Hoofredacteur Rond de Poldertorens :

Noël Geirnaert*, Hugo Verrieststraat 5, 8000 Brugge, tel. (050) 336940

fangeirnaert@skynet.be

Leden :

Etienne Decaluwé, Keuvelhoekstraat 54, 8300 Knokke, (050) 601023

etienne.decaluwe@gmail.com

Johan Deckers, De Terp 8, 8301 Knokke-Heist, tel 0487 907771

johan.deckers@skynet.be

Thomas Hoeberigs, Westkapelsesteenweg 71, 8380 Dudzele, tel 0474 597158

thomas.hoeberigs@knokke-heist.be

Jan Hutsebaut, Berg 59, 9950 Waarschoot; jan.hutsebaut@damme.be

Jan Kamoen*, Vissersstraat 22, 8340 Moerkerke, tel (050) 500180

jankamoen@skynet.be

Jan Tillemans, Kleine Molenstraat 1A, 8380 Dudzele, tel 050 604135

jan.tillemans@telenet.be

* Zijn tevens lid van de redactieraad Rond de Poldertorens en St.-Guthago Tijdingen

Bezoek Hospitaal van O.L.V. ter Potterie

Wanneer : zondag 23 juni 2024 om 14 u.

Waar : Potterierei 79, Brugge

Inschrijven is niet meer mogelijk: de activiteit is volzet.

Het Hospitaal van Onze-Lieve Vrouw ter Potterie was een van de middeleeuwse zorginstellingen in de stad Brugge. De stichting van het Hospitaal van Onze-Lieve-Vrouw ter Potterie aan de Potterierei in Brugge dateert van de 13e eeuw. Het was noodzakelijk een onderscheidende naam te hebben, want er waren heel wat 'hospices' of hospitalen in de stad. Er werd gekozen voor de *Potterie* omdat er verschillende pottenbakkers langs die rei actief waren.

Het hospitaal transformeerde al snel van passantenopvanghuis naar instelling voor ouderenzorg, wat het tot vandaag nog steeds is met de recente nieuwbouw van een woon-zorgcentrum op het achterliggende terrein.

De verering van een mirakelbeeld van Onze-Lieve-Vrouw bezorgde de kerk een bedevaartsstatuut. Het barokke kerkinterieur werd daardoor uitgebreid en rijkelijk versierd. Heel wat schilderijen, beeldhouwwerken, meubilair, wandtapijten, glasramen, een exclusieve zilververzameling en gebruiks--; voorwerpen die in het hospitaal en de kerk werden gebruikt, dragen een afbeelding van dat mirakelbeeld.

Verslag bezoek kasteel van Loppem

Op zaterdag 25 mei namen twintig leden deel aan deze zeer gesmaakte uitstap. De welbespraakte gids onthaalde ons aan het koetshuis dat nu enkele tuinbeelden herbergt. Hij vertelde hoe het prachtige landschapspark nog dateert van het vorige classicistische landhuis dat werd afgebroken om er in 1858-1863 het neogotische kasteel te zetten. Dat was een vroeg voorbeeld van neogotiek, want in Vlaanderen brak de stijl pas goed door vanaf 1880. In Engeland was men eerder. Het oorspronkelijke ontwerp was van de Engelsman Pugin, maar bouwheer Charles Van Caloen kwam in conflict met de architect omdat hij teveel eigentijdse materialen - glas en ijzer - wou gebruiken. De Kortijkzaan Jean-Baptist Béthune - pas begin 20ste eeuw werd deze familie in de adelstand opgenomen en werd het 'de' Béthune – werkte het kasteel af, inclusief het interieur. Het werd een waar totaalkunstwerk en is als dusdanig beschermd. Béthune ontwierp ook het complex van Vivenkapelle dat we in september 2023 bezochten. Het kasteel van Loppem was het zomerverblijf van de familie; 's winters resideerden ze in Brugge, op de Dijver, waar nu het Europacollege in is gevestigd.

De voorgevel van het kasteel geeft de verschillende functies van de vertrekken prijs: de tuinkamer, de toren - adellijk symbool en tevens uitkijktoren om de landerijen te overschouwen -, de erker waarin kapel zit. Het gebouw werd in 2014 gerestaureerd door de firma Artes-Woudenberg. De lokale steen, die gewonnen was in een put die sindsdien als vijver dienst doet, was zo poreus dat 20.000 bakstenen moesten vervangen worden. Ook alle leien dan het dak en het lood van de glas in loodramen werden vervangen. De kostprijs werd niet meegedeeld.

Boven de ingang prijkt het familiewapen. Een eerste lid van het geslacht verkreeg de titel van ridder in 1648. De Van Caloens waren grootgrondbezitters. Voor de Franse Revolutie hadden ze al veel landerijen, maar nadien nog meer want ze kochten veel gronden op van de afgeschafte kloosters die onteigend werden door de revolutionairen. Samen met de familie Van Outryve-D'Ydewalle zouden ze 80% van de landerijen in het Brugse ommeland bezeten hebben. In 1918 bezat de familie Van Caloen 1800 ha en 130 woningen, waarvan 50 in Loppem. Leden van het geslacht Van Caloen bekleedden van oudsher belangrijke functies (onder meer burgemeester) in de stad Brugge en het Brugse Vrije. Na de afschaffing van de adellijke privileges door de Fransen verkregen de meeste familietakken onder het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden erkenning in de adelstand. Een eerste baronstitel, overdraagbaar bij mannelijke eerstgeboorte, werd aan de oudste familietak verleend in 1839, voortaan Van Caloen de Basseghem genoemd. De andere leden van de familie Van Caloen de Basseghem behielden de titel jonkheer of jonkvrouw.

Bekendheid verwierf de familie met Charles van Caloen (1815-1896), senator, provincieraadslid en 38 jaar burgemeester van Loppem. Hij was de bouwheer van het Kasteel van Loppem in 1858. Een jaar eerder werd hij baron, titel die in 1878 werd uitgebreid tot al zijn naamdragenden (van Caloen), mannelijke en vrouwelijke afstammelingen. Om versnippering van het kasteelgoed te voorkomen, richtte de kinderloze Jean Caloen, de kleinzoon van bouwheer Charles, in 1951 een vzw op: de Stichting van Caloen in Loppem. Na de dood van de stichter werd er de naam aan gegeven van Stichting Jean van Caloen.

We traden het kasteel binnen via de kasteelhal, een imposante ruimte van 17 m hoog, even hoog als de trouwzaal van het stadhuis van Brugge en de hoogste en grootste ontvangstzaal van de twaalf kastelen die Loppem telde. Een statement. Bezoekers mochten hun visitekaartje achterlaten op het

schoteltje dat gedragen werd door een reusachtige opgezette grizzlybeer, een geschenk van de familie 't Serclaes de Wommersom, eigenaars van het kasteel van Moerkerke. Zij waren net als de Van Caloens zeer vrome katholieken. Het kasteel van Loppem werd *het Vaticaan van West-Vlaanderen* genoemd. Gezelle was er kind aan huis. De streng conservatieve kardinaal Descamps verbleef 's zomers drie maanden in het kasteel. Het was geen toeval dat het kasteel in neogotische stijl werd opgetrokken: *de enig waar christelijke kunst*. De vrome middeleeuwen waar iedereen zijn plaats kende, was het ideale maatschappijbeeld.

De benedenverdieping telt drie salons: één kleintje voor huiselijk gebruik, en twee voor ontvangsten: één voor de heren en een nog groter voor de dames. Het rode herensalon dankt haar naam aan de rode damasten gordijnen. Ze werden recent gekuist door een gespecialiseerde Engelse firma. De neogotische schouw beeldt centraal graaf Karel de Goede af. Het linker paneel toont hoe hij uit liefdadigheid geld gaf aan de armen en rechts hoe hij

in 1127 door de Erembalden werd dood gestoken terwijl hij aan het bidden was in de Sint-Donaaskerk. Onder impuls van de Brugse historicus kanunnik Duclos werd Karel de Goede in 1884 zalig verklaard. Zo'n erkenning kan door de bisschop worden verleend (heiligheid enkel door de paus) en de verering beperkt zich tot het bisdom (terwijl heiligen wereldwijd aanbeden kunnen worden), maar voor een zaligverklaring volstaat het een vroom leven te hebben geleid (heiligen moeten minstens twee mirakels op hun palmares hebben).(nvdr)

Het blauwe damessalon heeft mooie wandschilderingen met, hoe kan het ook anders, vrome thema's. De zeven deugden worden afgebeeld met op de achtergrond zichten van Brugse parochies die naar heiligen verwijzen; Sint-Salvator, Sint-Jacobs, Sint-Gillis, ... De olieverfschilderijen werden recent in hun luister hersteld. De restauratie kostte 42.000 euro, waarvan 34.000 euro gedekt werd door subsidies. Interieur en exterieur zijn immers in 1985 geklasseerd. (NB een toegangsticketje kost maar 6 euro.)

In de grote eetkamer hangen de portretten van de familie. In de keuken staat nog het reusachtige gietijzeren fornuis. De koperen pannen hangen tegen de muur. Savina de Gourcy Serainchamps, Charles' echtgenote, was streng en veeleisend. Ze versleet 33 kokkinnen. Neemt niet weg dat ze het personeel goed beloonde: ze kregen een ziektevergoeding en een pensioen, niet evident in die tijd. De dochters zaten op kostschool, maar de zonen kregen huisonderwijs volgens een strikt schema waarin les werd afgewisseld met

gebed. Vlaams kregen de zonen van Gezelle; Frans was de voertaal. Aan tafel moesten kinderen zwijgen tot aan het dessert. Dan mochten ze ook een hun zegje doen.

Een brede trap leidt, onder het oog van enkele opgezette roofvogels, naar de eerste verdieping. Aan de trapleuning naar ontwerp van Béthune heeft een lokale schrijnwerker tien jaar gewerkt: de leuning bestaat uit afzonderlijk paneeltjes met telkens een ander tafereeltje: een vogel, een eekhoorn, een everzwijn, ... Boven is er geen echte badkamer; wel werd bij de recente herinrichting een smal zinken badje teruggevonden. Het staat naast een commode met lampetkan. Ook dit bescheiden vertrekje is met oog voor detail ingericht. Daarnaast was de kamer van Charles' oudste zoon Joseph van Caloen. Hij werd onder de naam Dom Gerard benedictijn en later prior in de abdij van Maredsous. Met de steun van zijn familie richtte o.m. de Abdijschool van Zevenkerken op, een plek voor eliteonderwijs en een centrum voor liturgische vernieuwing. Dom Gerards smalle bedje is bewaard: puur vakmanschap waaraan geen enkele nagel of vijs aan te pas kwam en versierd met briefpanelen alsof het uit de middeleeuwen stamt. Tekstpanelen gaan dieper in op zijn leven, zijn voorliefde voor archeologie en zijn pelgrims tocht naar het Heilig Land.

Maquette van de kloostercel van Maria de oudste dochter van Charles Van Caloen.

In de neogotische kapel met hoge gebrandschilderde ramen staan op een tafeltje enkele recente familiefoto's van Jean Van Caloen de Basseghem - die nu voorzitter is van de Stichting Jean Van Caloen - naast een kleine maquette van de kloostercel van Maria, de oudste dochter van Charles Van Caloen. Zij trad in 1870 in Brussel in het slotklooster van de karmelietessen in. Dergelijke maquettes van een kloostercel met een popje in habijt zijn typisch voor vrouwenkloosters. Ze waren een vorm van vrijetijdsbesteding, maar anderzijds ook een meditatieoefening. Dit werd als (tactiel) aandenken naar de familie opgestuurd. Ongetwijfeld kreeg dit souvenir een ereplaats in de huiskapel van het kasteel van Loppem waar de familie dagelijks, zo niet voor de mis, dan toch voor een gebeds- of meditatiemoment kwam. Zo waren ze, ondanks de afstand, één met hun dochter/oudere zus. De maquette (h. 16,2 cm, b. 17,7 cm en d. 13 cm) werd recent gerestaureerd.

Van 24 oktober 1918 tot 21 november 1918 verbleven koning Albert en koningin Elisabeth in het kasteel van Loppem. Merkwaardig genoeg wordt daaraan herinnerd in een kamer met twee veldbedjes. In de kamer ernaast staat een pop met Alberts uniform bij een schrijftafel. Informatieborden geven uitleg over de 'coup de Loppem'. Het Akkoord van Loppem, door tegenstanders de revolutie of de staatsgreep van Loppem genoemd, verwijst naar een reeks beslissingen die in de onmiddellijke nasleep van de Eerste Wereldoorlog de Belgische politiek door elkaar schudden na gesprekken op het Kasteel van Loppem tussen koning Albert I en vooraanstaande politici die tijdens de oorlog in België waren gebleven. Er kwam een nieuwe, tripartite regering die een aantal socialistische eisen, met voorop het algemeen enkelvoudig stemrecht, zou inwilligen, en dit zonder voorafgaande aanpassing van de Grondwet.

Tien dagen na de Wapenstilstand, op 21 november 1918, kwam zo de naoorlogse regering-Delacroix I tot stand. De regering-Cooreman had enkele dagen eerder haar ontslag aangeboden. Dat kabinet bestond uit ministers die het grootste deel van de oorlog nabij Le Havre in Frankrijk verbleven. De regering werd ingezworen in het kasteel van Loppem, waar koning Albert met zijn gezin een tijdelijk onderkomen had. Het was duidelijk dat er snel een regering moest komen die representatief was voor het België dat de bezetting had meegemaakt en die belangrijke hervormingen kon doorvoeren

met de dreiging van revoluties zoals in Rusland in 1917 en de recente Novemberrevolutie in Duitsland (9 november 1918). De nieuwe regering werd gevormd door katholieken, socialisten en liberalen en er werden erg weinig politici bij betrokken die tijdens de oorlog de regering in ballingschap hadden gevormd, onder meer omdat aangenomen werd dat zij geen voeling meer hadden met de bevolking.

Het koningspaar en de regering aan de voordeur van het kasteel van Loppem in 1918.

De regering van nationale eenheid, geleid door Léon Delacroix, een succesvol Brussels advocaat van katholieke strekking, ging snel verregaande hervormingen doorvoeren. De socialisten hadden een aantal verregaande hervormingen geëist, die voor de oorlog nog heel omstreden waren. Onder meer de volgende maatregelen werden overeengekomen: Invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen vanaf 21 jaar (dit laatste is een verlaging van 25 naar 21 jaar). Het systeem van “meervoudig stemrecht”, waarbij sommige kiezers twee of drie stemmen mochten uitbrengen, verdwijnt, al ligt dat systeem als zodanig vast in de grondwet. De regering wil echter dat het enkelvoudig stemrecht al voor de eerstvolgende parlementsverkiezingen geldt, nog voordat de grondwet gewijzigd kan worden. Straffen op het misbruik van het stakingsrecht schrappen uit het Strafwetboek. De socialisten zagen daar een beperking van de vakbondsvrijheid in. Waarborgen van syndicale gelijkheid. Verbeteren van de gelijkheid van de twee landstalen (Frans en Nederlands), waarborgen van het recht van de Vlamingen op hoger onderwijs in hun eigen taal, en vernederlandsing van de Universiteit van Gent.

Bij de vorming van de regering van Loppem werden de conservatieve katholieken, die tegenstander waren van de hervormingen, door koning Albert vrijwel buitenspel gezet. Hun bekendste leider, de oude staatsman Charles Woeste, werd niet eens door de koning ontvangen. Deze conservatieve critici vonden deze beslissingen zo revolutionair, in het bijzonder het reeds invoeren van het enkelvoudig stemrecht voordat de grondwet was gewijzigd, dat ze spraken over de revolutie van Loppem en de regering van Loppem.

In de volgende kamers staan de kunstcollecties van Jean en Roland Van Caloen mooi uitgestald. Het verzamelen begon al ten tijde van Charles van Caloen en Savina de Gourcy Serainchamps. Zij kochten allerlei kunst en antiek waarmee ze hun kasteel aankleedden: schilderijen, Chinees porselein, glaswerk, parafernalia van de jacht enz. Ook het overgeërfde familiale kunstbezit kreeg een mooie plaats. Jean Van Caloen (1884-1972) was de kleinzoon van bouwheer Charles en zoon van Albert van Caloen, die gastheer was van koning Albert I. Jean had 12 broers en zussen. Zelf was hij niet getrouwd. Hij stierf jong. Ze hadden één zoon: Roland (1920-2014). Van deze vrijgezel zijn de gevleugelde woorden: *Het kasteel van Loppem heeft meer heiligen dan kasten*. Roland was een globetrotter, die van zijn reizen prachtige foto's meebracht en kunstvoorwerpen uit de hele wereld: sublieme Indische Boeddhabeelden, maskers uit Nepal, Afrikaanse beelden, ... allemaal van een hoge kwaliteit.

De grootste verzamelaar was zijn vader Jean van Caloen, die dus de kleinzoon was van Charles, de bouwheer van het kasteel. De collectie die hij bijeenbracht is indrukwekkend. Behalve schilderijen en beelden kocht hij middeleeuwse manuscripten, meestertekeningen, prenten en wiegendrukken, maar evengoed verzamelde hij ivoor, albast, steengoed, zelfs bakvormen. Een mooi voorbeeld zijn een reeks anonieme Indo-Portugese ivoren beeldjes zoals dit figuurtje uit de 17de eeuw. Het is amper 11 cm hoog. Het is een zegenende, baardloze man met tonsuur die een pij met koord draagt. Het gaat hier om een prior, dus een Christelijk beeldje. Het werd voor de Westerse, Portugese markt vervaardigd in India, vermoedelijk in Goa.

De verzameling 14de-, 15de- en 16de-eeuwse schilderijen op paneel zijn interessante uitingen van de gotiek en het maniërisme. Naast een werkje uit Siëna hebben de andere panelen een Vlaamse, Brabantse of Duitse origine. De op paneel geschilderde taferelen visualiseren Bijbelse verhalen en stimuleerden de devotie van de gelovigen. Sommige werken waren bestemd voor een altaar in een kerk, andere voor de persoonlijke devotie thuis. Maar het kan verkeren. Dit paneeltje van 21 cm op 19 cm deed dienst als luikje van een konijnenhok, vandaar de gaatjes op de hoeken. Jean Van Caloen zag dat en kocht het. Het bleek een getrouwe kopie van het paneel 'Rust tijdens de Vlucht naar Egypte' van Ambrosius Benson dat wordt bewaard in het Groeningemuseum te Brugge en van ca. 1530 dateert! De collectie bevat maar liefst 2000 prenten en tekeningen. Ze worden bewaard in het Groeningemuseum in Brugge. Elke drie maanden worden een tiental andere stukken gewisseld en in een stemmig verduisterde gang in het kasteel opgehangen. Nu was er o.m. een prent van Dürer te bewonderen.

De verzameling van Jean van Caloen wordt nog nog geregeld aangevuld met stukken die er nog in ontbreken. In 2022 had de Stichting 200.000 euro veil om voor zijn museum vier kostbare kunstvoorwerpen in 'email champlevé' te kopen. Ze stammen uit midden 13de eeuw en werden vervaardigd in Limoges, het emailcentrum bij uitstek. Wij genoten zeer van deze pyxis. Het doosje van 6 cm doorsnede werd gebruikt om geconsacreerde hosties te bewaren of naar zieken en stervenden te brengen. De pyxis is rondom rond versierd met een aaneenschakeling van medaillons waarin telkens de buste van een engel is weergegeven. Dezelfde

versiering komt voor op het scharnierend conisch deksel. De bekroning (kruis, bloem of knop) is verloren. De binnenafwerking is verguld en de bodem is hol zodat het nemen van de hostie probleemloos kan gebeuren. Donker- en lichtblauw, lichtgroen, rood en wit zijn de gebruikte kleuren. Ze zijn geëmailleerd: versierd met gesmolten glas. Het gaat hier niet om de 'cloisonnétechniek', maar om de nog precieuzere email champlevé. Het email cloisonné bestaat uit een koperen plaat waarop fijne koperen draadjes gelast worden, die de omtrekken van de compositie vormen. Elke gegoten kleur zit gevat binnen die 'cloisons' of afbakeningen. Bij het email champlevé gaat de edelsmid de omtreklijnen van de compositie in de 2 tot 3,5 mm dikke koperen plaat met een metalen stift graveren. Met een burijn brengt de emailleur, op zijn beurt, in de koperen plaat ondiepe holtes aan. Die vult hij met email door middel van een spatel. Deze glaspasta bekommt hij door pigment en glaspartikels in een vijzel te pletten en tot een geheel samen te mengen. Eens dit mengsel in de holtes van de koperen plaat, verdwijnt het geheel in de oven. Door de hoge temperatuur smelt het korrelige emailpoeder. Elke kleur heeft een andere smelttemperatuur, zodat kleur per kleur moet worden gebakken, te beginnen met de hoogste temperatuur (800°) en vervolgens op geleidelijk lagere temperaturen (tot 700°). Door het smelten vermindert het volume van het email tegenover het oorspronkelijk aangebrachte emailpoeder, zodat het email enkele malen moet worden bijgevuld. Het is duidelijk dat dit een moeilijk procedé is, te meer omdat hoe meer kleuren er gebruikt worden, hoe meer het voorwerp in de oven moet. Daarmee is het werk nog niet af. Na de koeling en uitharding van het email wordt de plaket over het volledige oppervlak gepolijst. De vijlsporen zijn na achthonderd jaar soms nog zichtbaar. Indien de opdrachtgever het wenst, kan de plaket nog verder worden gegraveerd of geciseleerd. Ten slotte komt nog de vergulding. Vooral het contrast tussen de veel voorkomende blauwe en groenblauwe tinten, met hier en daar soms wit of rood, tegenover het verguld koper is een streling voor het oog, zowel toen als vandaag. Aldus Benoit Kervyn de Volkaersbeke in de *Nieuwsbrief* van de Stichting die te raadplegen is op de voortreffelijke website. Op www.kasteelvanloppem.be kan u kennismaken met of nagenieten van deze prachtige kleinoden in hun heerlijk intense kleuren.

Caroline Terryn

Het mirakelbeeld van OLV ter Potterie